

Boris Gunjević

Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Radićeva 34, HR-10000 Zagreb
boris.gunjevic@zg.t-com.hr

Radikalna ortodoksija Johna Milbanka i njegovo poimanje kulture kao donologije

Sažetak

Tekst govori o Milbankovom poimanju kulture kao donologije. Namjera je autora da se tematizira hermeneutička dispozicija i metafizička vizija projekta poznatijeg pod nazivom 'Radikalna ortodoksija' unutar kojeg John Milbank ima ulogu neformalnog voditelja. Nakon kratkog odgovora na pitanje što je 'Radikalna ortodoksija' dolazimo do njihove kritike modernizma, pogotovo onog dijela koji se odnosi na kulturu. Nakon toga predstavljamo Milbankovo promišljanje o postmodernoj kulturi i njegovu kritiku kulture kao donologije. Pored Deleuze i Gaultarija najvažniji autor za Milbanka jest Augustin kojeg on iščitava i tumači pomoću participativno doksološkog diskursa u kontekstu postmoderne teorije.

Ključne riječi

radikalna ortodoksija, modernizam, kultura, donologija, dar, proizvodnja, razmjena, liturgija, participacija

»Konačno, tamo gdje se zapaža da je sve uvučeno u besmisleni promjenu, tamo se zapaža kako se uistinu ništa ne mijenja. Ono što ostaje jest moć – ne čak ni volja, nego anonimna moć koja nas goni i čije nas prepoznavanje izlaže svim ranije diskutiranim idealima modernosti koji kao takvi predstavljaju zbroj iluzija. Samo teološko može obnoviti te ideale na način da ih ponovo preoblikuje. Dakle, Radikalna Ortodoksija, premda se suprotstavlja modernizmu, ona ga želi spasiti. Premda ne pristaje uz pred-modernizam nego uz modernizam, zapravo, Radikalna Ortodoksija pristaje uz alternativnu verziju modernizma« (Milbank, 2000., 45).

Potrebno je naglasiti da Radikalna ortodoksija (dalje RO) sebe ne percipira kao neki pokret, školu, pravac ili doktrinu. RO nije neko usko, fokusirano, ekskluzivno, tajno društvo nalik na neku akademsku ezoteriju, ironično će ustvrditi Cathrine Pickstock (usp. Pickstock, 2001., 406). Barem po onome što tvrde oni koji se identificiraju s navedenim projektom, u pitanju su porozne granice *neodređenih područja* koje pod zajedničkim egidom RO okupljaju ljude koji su, kako kaže Catherine Pickstock, »polu simpatizeri pa čak i prijateljski suputnici« (Pickstock, 2001., 405). Graham Ward će ustvrditi da postoji određena »nehomogenost« (usp. Ward., 2000., 106), pa čak i heterogenost unutar same »ortodoksije«, no ovu samo prividnu kontradikciju treba shvatiti kao početno zaoštavanje diskursivnih pozicija.¹ Možemo reći da je RO jedan specifični teološki senzibilitet, kao što to tvrdi James Smith (usp.

1

Odgovor može biti jednostavan i kratak, kao i samo pitanje, ali je jasno da nam takav odgovor nije od velike pomoći u našem istraživanju. Na jedan vrlo općeniti način možemo ustvrditi da je Radikalna Ortodoksija suvre-

meni, ali i neformalni postmoderni teološki projekt (usp. Long, 2003., 126–145) koji je nastao u ekumenskom kontekstu Britanske akademske teološke zajednice, točnije u Cambridgeu (usp. Pickstock, 2001., 407).

Smith, 2004., 63). Možemo također reći da je posrijedi novi metafizičko teološki govor, imperativ, zadatak ili čak da je u pitanju novi »teološki alat«.

Odgovor na pitanje »Što je Radikalna ortodoksija?« u potpunosti je determiniran programskim tekstom pod nazivom *Radikalna ortodoksija – Nova teologija* (dalje, RONT) iz 1999. Radikalna Ortodoksija jest primordijalno ekumenski diskurs koji nadilazi razmravljeni protestantski biblijski zelotizam i posttridentski rimokatolički autoritarni pozitivizam (usp. RONT, 2). RO naglašava kulturno, političko i zapravo svako intelektualno teološko posredovanje kreirajući i promovirajući specifični metafizički diskurs.² U ovom slučaju bismo mogli govoriti i o manifestu, no to bi bilo pretenciozno, jer drugovi koji su napisali svoje članke u toj knjizi nisu u potpunosti zagovornici RO niti su se nakon tiskanja knjige javno identificirali s projektom. Pod uredničkim vodstvom Johna Milbanka, Catherine Pickstock i Grahama Warda okupljeno je još devet autora. Za daljnji tijek našeg izlaganja potrebno je naglasiti da je u grupi od dvanaest drugova pet rimokatolika, dok su ostali anglikanci, zapravo anglo-katolici, što će reći da su pripadnici *tvrđolinijaške* i konzervativne struje u Anglikanskoj crkvi.

Kritika modernizma

Svakako da su od svih autora koji se pojavljuju u RONT najpoznatiji Graham Ward i John Milbank. Ukoliko njima dvojici pridružimo Milbankovu doktorandicu Catherine Pickstock, dobili smo trojac koji poziva na »dokončavanje materijalnog i na obrat prema radikalnoj ortodoksiji«. Taj poziv nije ništa drugo nego njihov zajednički pokušaj dijagnoze modernizma kojemu se ne žele suprotstavljati teološkim konstrukcijama koje još uvijek operiraju i koje su još uvijek situirane u modernističkom prostoru. Ovaj trojac želi pokazati da je moguće stvoriti koherentnu teološku platformu koja će sve »nepopravljivosti« i »mnogostruka završavanja« modernizma dovesti u pitanje i ponuditi vlastitu verziju »alternativnog modernizma«. ³ Situiranje modernizma unutar jedne takve *teološke* platforme trebalo bi omogućiti konstituiranje jedne »hermeneutičke dispozicije i metafizičke vizije«, koja bi bila korjenito pravovjerna. Takva korjenita pravovjernost najprije želi dokončati modernističku teologiju, u kojoj dominiraju anakrone teme o seksualnom čistunstvu, političkoj korektnosti kao i veliki prezir prema sirotinji i proletarijatu, stoga navedena trojka želi »...artikulirati više inkarnacijsko, više participativno, više estetsko, više erotsko, više socijalizirano čak i više platonizirano kršćanstvo« (RONT, 1999., 3).

Za radikalne ortodokse

- moderna je kršćanska hereza koja započinje filozofijom Duns Škota;
- moderna je obnovljena verzija starih gnostičkih dualizama i dihotomija kao što su tijelo-duša, sveto-sekularno, intelekt-volja, narav-milost;
- prosvjetiteljski projekt moderne kulminirat će u svojim mnogostrukim krajevima kao apsolutni historicizam, ontologija razlike i etički nihilizam.

»Sama filozofija bila je glasnik najvećih od svih prijeloma koje je donijela povijest europske misli, to jest koja je donijela Duns Škota, koji je po prvi put utemeljio radikalno razdvajanje filozofije od teologije najavljujući da je moguće razmatrati biće u apstrakciji neovisno od pitanja da li je biće stvoreno ili stvara. Najzad to je stvorilo predodžbu o neusiljenoj (neograničenoj) ontologiji i epistemologiji koja transcendentalno prethodi samoj teologiji. U kasnom srednjem vijeku i ranom modernizmu, filozofija je esencijalno postala potraga za takvom ontologijom i epistemologijom a Reformacija nije učinila ništa da uznemiri takvu situaciju.« (Milbank, 1999., 24–25)

Takvoj Škotovoj »modernističkoj« ontologiji i epistemologiji korijeniti pravovjerci suprotstavljaju posebno »postmodernu augustinovsko teološko čitanje stvarnosti«, koje se može protumačiti pomoću participativno-teurgijske ontologije i terapijske disemenacije Evandeljem. (usp. Ward, 2000., 104). Takvom tumačenju trebamo nadodati neke uvide *nouvelle theologie* Henry de Lubaca. Prije svega zato jer, prema mišljenju Johna Milbanka i drugova, de Lubacovi teološko-filozofski tekstovi posreduju viziju koja zagovara jedno specifično pred-vatikansko konstituiranje proširene »kristijanizirane ontologije i epistemologije«, koja treba nadogradnju i produblјivanje. Takva nadogradnja i produblјivanje zapravo bi bilo posredovanje unutar spora u suvremenoj filozofskoj debati između francuske fenomenologije i anglosaksonske lingvističke filozofije nakon Wittgensteina.

Ovdje se razotkriva i pokazuje hermeneutička dispozicija RO koja je u cijelosti obilježena vrlo izraženim, složenim i »... ozbiljnim razmatranjem suvremene postmodernističke misli, pogotovo one francuskog tipa koja je u isto vrijeme spremna kritizirati tu istu misao sa teološke točke gledišta« (Pickstock, 2001., 406). Graham Ward ide korak dalje i tvrdi da je sam RO projekt neodjeljiv od suvremene kulture, budući da je prema njegovu mišljenju radikalna ortodoksija po sebi kulturna proizvodnja koja ne može biti kontra-kulturna (usp. Ward, 2000., 103–104). Golemi doprinos Grahama Warda RO projektu sastoji se baš u tom izrazito naglašenom istraživanju kulture i njezina analiziranja koje pokazuje kako to post-moderni diskurs u svojim različitim formama ponovo uprizoruje svijet koji bi po Wardovu mišljenju trebao »... teološko čitanje, čitanje koje otkupljuje taj post-moderni svijet od ludila njegove semioze i beskrajnog odgađanja loše beskonačnosti« (Ward., 2000., 104). U pitanju nije samo neka vrsta sektaške i apolitične »kulturne kritike« koja je opsjednuta demaskiranjem kulturnih idola tipičnih za modernu, nego je prije svega na djelu razotkrivanje skrivene ontološke i epistemološke genealogije koja je pogodovala nastanku sekularnih modusa znanja koje prema RO kulminiraju u nihilizmu.

»Postoje dva aspekta takvog radikalizma. Prvo, postoji rigorozno ponovno promišljanje kršćanske tradicije i njezina značenja za moderni svijet. Drugo, za mene je termin radikalno neodvojiv od nekih stanovitih ljevičarskih konotacija. U kolapsu socijalizma kao sekularne političke snage vidim radikalnu ortodoksiju kao onu koja može ponuditi način da se socijalizam vrati svojim kršćanskim korijenima.« (Ward., 2000., 103)

Insistirajući na primarno doksološkom karakteru jezika, na primatu vremena nad prostorom, na primatu konstrukcije stvarnosti kao dara, te na cjelovitom neironičnom liturgijskom subjektu koji je koherentan, ali ne i zatvoren – RO predlaže novi modernistički diskurs. Drugim riječima, RO ne pristaje na nihilizam (nego na teologiju) niti na njegova zlosretnog brata, humanizam, štoviše, RO autori tvrde da je nihilizam puno plauzibilnija filozofska pozicija

2

Za razliku od Barthove neo-ortodoksije, koja prije ili kasnije završava u fideizmu, Milbank tvrdi da neo-ortodoksija još uvijek operira u modernističkom prostoru pomoću impostiranih kategorija prosvjetiteljskog projekta, u kojem je autonomija razuma suprotstavljena vjeri, a onda implicite i objavi. Naspram takve neo-ortodoksije, radikalna ortodoksija puno je manje prilagodljiva modernizmu, puno manje apolegetska, a puno više participativna i

puno više posredujuća, budući da za RO vjera ponajprije intenzivira razum, a nikako mu se ne suprotstavlja.

3

»To je također radikalizam koje se tiče ortodoksije u teoriji i praksi, i kao takav projekt mora biti dovršavan, ali s time da ne može biti usavršen unutar pred-modernizma.« (Milbank, 2000., 44).

nego modernistički bastardi različitih humanizama koji kulminiraju u mutnim formama političkog liberalizma.

RO kao 'metafizički projekt' pomoću participativne (teurgijske doksološke) ontologije želi proslaviti sve ono što samo naočigled slavi, a zapravo poništava i uništava moderna. A to je utjelovljeni život, seksualnost, tjelesni samo-izričaj, ljepotu, jezik, grad, percepciju, umjetnost, kulturu, prijateljstvo i političko zajedništvo. Ukoliko to želimo jasnije reći, možemo ustvrditi da RO pomoću participativne ontologije i iluminativne epistemologije dolazi do specifičnog poimanja politike, teologije i kulture, što Milbank naziva »socijalizam milosti«. Takav socijalizam milosti potpuno je subverzivan, zato jer pomoću teurgijske vizije kršćanstva, ranih kršćanskih socijalista na čelu sa Jan Amos Comenijusom (Thomas More, Tommaso Campanella) socijalizam vraća svojim kršćanskim korijenima.

Milbank to čini na takav način da stoji u ozbiljnom, kompleksnom i konstruktivnom dijalogu sa suvremenim teoretičarima ljevice kao što su Antonio Negri, Giorgio Agamben, Alain Badiou i svakako Slavoj Žižek.⁴ John Milbank trenutno piše jednu takvu studiju zajedno sa Slavojom Žižekom, koja bi trebala izaći slijedeće godine, a koja će tematizirati Žižekovo ultraljevičarstvo s Milbankovim poimanjem korjenitog pravovjerna u kontekstu modernističkog poimanja kulture od Hegela naovamo. Na tragu takvog neobičnog tematiziranja, Milbankovo bi poimanje *socijalizma milosti* nudilo alternativni model agresivno rastućim konceptima suvremenih neo-plemenskih kultura unutar globalističkog imperija.

Milbankovo poimanje kulture

Svoje promišljanje o kulturi John Milbank neočekivano započinje pitanjem o različitim oblicima darovanja i posredovanja. Drugim riječima, kultura je za Milbanka *donologija*. Namjerno kažem *ne očekivano* zato jer govoriti o daru i darivanju unutar suvremenog poimanja kulture više je nego odiozno. Ukoliko našu suvremenu kulturnu zatečenost opišemo kao postmodernizam, za britanskog bi autora postmodernizam bio prije svega »... sustav kulturnih okolnosti« (Milbank, 2003., 187) čija je glavna karakteristika »ponišćavanje granica i kategorija«, to jest transgresivnost i heterogenost. Ovdje možemo uočiti pet glavnih karakteristika postmoderne kulture koju Milbank kritički preispituje, a to su: 1) mrljanje podjele između prirode i kulture; 2) stapanje privatnog i javnog; 3) nastanak novih modusa informacijske ekonomije; 4) ekonomska i politička globalizacija i 5) postmodernistička pobožnost-spiritualnost. Možemo slobodno reći da se Milbankovo poimanje postmoderne kulture nadovezuje na radove Giles Deleuza i Felix Gaultarija. Repetitivnost, različitost i rizomatičnost referentno su polje postmoderne kulture koju Milbank promišlja i kritizira.

»U kontrastu s centriranim (pa čak i sa policentričnim) sustavima koji su sastavljeni od hijerarhijskih modela komunikacije i već pretpostavljenim putovima, rizom je acentrirani, nehijerarhijski, nesignificirajući sustav bez onog Općenitog i bez organiziranog sjećanja ili centralnog automata, definirano samim stanjem cirkulacije. Ono što je u pitanju rizoma povezano je sa seksualnošću – kao i sa onim što je animalno, vegetativno, svjetovno, političko, kao i s knjigom, te sa stvarima koje su prirodne i umjetne koje su potpuno različite od drvolikog odnosa; od svih modusa 'nastajanja'.« (Deleuze & Gaultari, 2004, 23–24)

Ukoliko smo točno razumjeli Milbankovo promišljanje o postmodernoj kulturi kao nečem rizomskom,⁵ onda bi glavna obilježja jedne takve kulture bilo poništavanje granice između:

- Proizvodnje i razmjene,
- Poruke i sredstva koje prenosi poruku,
- Hijerarhijskog vrha i materijalne dubine.

Kultura kao donologija

Nas će svakako zanimati ovo prvo poništavanje granice između proizvodnje i razmjene, budući da na tom primjeru možemo razumjeti Milbankovo poimanje kulture kao donologije. Kako primiti dar, što se dešava kada dar odbijemo, kako obnoviti dar, kako se susresti s Darovateljom? Kako primiti onaj *for giveness* unutar zajednice koja je utemeljena pomoću dara Duha koji harmonizira i intenzivira sve oblike posredovanja, a napose onog mirotvornog pomirenja koji je Milbanku tako silno važan. Za Britančevo argumentiranje od izrazite je važnosti pozivanje na »sveca zaštitnika radikalne ortodoksije«, Augustina Aurelija. Augustin tvrdi da je najuzvišenije ime Duha Svetoga DONUM, stoga će promišljanje o daru mirotvornog pomirenja i posredovanja biti povlašteno mjesto u Milbankovu poimanju kulture. Kultura nije samo proizvodnja nego i razmjena koja se odnosi na različite oblike darovanja.

Milbank nas uvjerava da cijela socijalna teorija počiva na proizvoljnom naglašavanju proizvodnje ili razmjene. Marx preferira »proizvodnju naspram razmjene«, dok Durkheim preferira »razmjenu naspram proizvodnje«. Milbank tvrdi da smo mi u razmjeni jedino kada proizvodimo i jednako je tako sva proizvodnja uključena u razmjenu. Nadalje, kako bi potkrijepio i pojasnio svoju kritiku socijalne teorije, Milbank se poziva na »sveca zaštitnika«. Duh Sveti je beskonačna razmjena između Oca i Sina. Ta teološka razmjena rezultira Sinovskim poesisom (proizvodnjom, zapravo rođenjem), no jednako tako Sinovljevo rođenje ostvaruje se kroz procesualnu želju koja je Duh Sveti, a to je prije svega želja za zajedništvom. Želja koja nadilazi zatvoreno zajedništvo dijade tražeći beskonačno multiplicitiranu recipročnost.

4

»U znatnoj suprotnosti, Badioua i Žižekova sumnjičavost prema politički korektnom pluralističkom diskursu uzrokuje da oni jednoglasno preferiraju primjer jedne religije nad svim ostalima, i ta je religija, naravno, kršćanstvo. Takvo novo favoriziranje kršćanstva integralni je dio njihove želje da ponovo uspostave ljudsku univerzalnost i singularnost socijalističkog projekta unutar svih dosadašnjih historijskih tradicija, što stoji u suprotnosti s postmodernim liberalnim političkim pluralizmom, čija zadnja riječ jest 'poštovati raznolikost' i čija religioznost se jedva daje razlikovati od new-age-ovske preporuke k samo-kultivanju unutar negativnog odvajanja od danih socijalnih procesa. Zbog čega je usmjerenje prema kršćanstvu toliko važno u navedenom? Odgovor je u viđenju kršćanstva kao jedinstvene religije univerzalizma. Utoliko su Badiou i Žižek potpuno u pravu, i oni razotkrivaju svu očiglednu trivijalnost novijih teoloških rasprava o specifično 'kršćanskoj igri jezika', koja je ispravna ili neispravna baš kao i sve druge igre jezika, itd. Ponovo su teolozi uhvaćeni u svojoj neautentičnoj pre-

strašenosti. U povodu na liberalnom modom, izdali su kršćansko polaganje prava na jedinstvenost, na transcendiranje judaističkog nasljeđa i ostalog. I tako su sad nadidjeni i od marksističkih ateista koji ukazuju na činjenice historijske fenomenologije: kršćanstvo je bilo prvo prosvjetiteljstvo, prva pojava apsolutno univerzalnog prava.« (Milbank, 2005., 399).

5

»Rizom... dovodi u igru različite režime znakova, uključujući tu i ne znakovna stanja. Rizom nije svediv niti na Jedno niti na mnoštvo. To nije Jedno iz koje proistječe Dvoje, ili čak direktno tri, četiri, ili pet. itd. To nije mnoštvo koje proistječe iz Jednog ili ono što je jednom dodano (n+1). Rizom nije sastavljen od manjih jedinica nego od dimenzija, od pravaca u pokretu. Rizom nije početak niti kraj nego je uvijek u sredini iz koje raste i iz koje se preljeva. On uspostavlja linearne mnoštvenosti s n-dimenzijama ne imajući pritom ni subjekta ni objekta na koji bi mogao biti položen na razinu konzistentnosti iz koje je jedno uvijek oduzeto (n-1)« (Deleuze i Guattari, 2004., 23).

Potrebno je naglasiti da je dar za Milbanka transcendentna kategorija u odnosu na sva mjesta teologije. To je moguće razumjeti jedino ako proširimo klasično razumijevanje metafizičkog pojma participacije. Participaciju bi trebali razumjeti ne samo kao sudjelovanje u biću i znanju o božanskom nego ju je potrebno primijeniti na pitanje jezika, povijesti i kulture, to jest na cijelu stvarnost ljudskog stvaralaštva i proizvodnje. Milbank prema tome tvrdi kako ljudsko stvaralaštvo participira u Bogu, dok je Bog zapravo beskonačno poetsko izražavanje i govor. Takvo čovjekovo stvaralaštvo, premda kontingentno, na jedan autentičan način stvara i preoblikuje se kroz vrijeme, dok se u isto vrijeme time ne izdvaja od beskonačnog, nego još više ulazi i produbljuje svoj ulazak u vječnost. Takva perspektiva proširenog poimanja participacije na jedan cjeloviti način dovršena je vizijom kršćanske teurgije na način na koji su to napravili Augustin, Grgur iz Nise, Dionizije Aeropagita, Maksim Ispovijednik, Eriugena i Nikola Kuzanski.

To je liturgijsko poimanje participacije, budući da sama liturgija pretpostavlja silazak božanskog *u* i *kroz* samo slavljenje božanskog, što bi po svojoj naravi liturgija trebala biti. Metafizika participacije poetskog odjednom gleda u lice sav istinski *poesis* kao liturgiju koja u isto vrijeme mora biti kontingentna temporalna liturgijska izvedba kao izričaj *theorie*. Rečeno drukčije, *methexis* jezika nadopunjuje se *methexisom* darivanja. Iz ovog proistječe da za Milbankovu teologiju nema onog što je dano nego postoji samo dar. Čak i ono što je 'dano', kao npr. knjiga, zapravo je prema Milbankovu mišljenju dar. U stvaranju postoje stvari i događaji koji su 'dani' samo zato jer su u isto vrijeme *dar*. To znači da ukoliko netko vidi samo objekte, on u isto vrijeme ne razumije njihovu istinsku narav. U tom se slučaju nešto promatra kao dar, jer u protivnom nikad ne bi prestalo biti ono što je dano. To bi značilo da čin davanja nije nešto što se opetovano vraća u prošlo vrijeme.

Milbank svoje neobične uvide zaključuje slijedećim mislima. Budući su stvari stvorene, one mogu biti dar, zato jer njihovo biće slobodno nastaje. Tu je moguće govoriti o stvorenju ne samo u terminima participacije nego i u terminima analogije dara i darivatelja, jer ukoliko znak darivatelja nije na daru, kako je uopće moguće da znamo da je to dar. Prigovor kako je ovo grčka filozofija strana u biblijskoj teologiji, ovdje ne može biti shvaćena ozbiljno. To je jednostavno pokazati, budući da grčka filozofija operira s 'nestvorenim materijalnim ostatkom', a ako nešto nije stvoreno onda ne može biti dar koji se slavi liturgijom nego samo ograničeno odmahivanje rukom (kao neki pozdrav u prolazu) metafizici participacije. Participacija darovanja povezuje se sa argumentom da je dar sam po sebi razmjena, a i ponuda koja ne pretpostavlja vraćanje, budući da je to asimetrični reciprocitet i ne-identična razmjena. Zato jer je dar razmjena dara i kao takav, to je sudjelovanje stvorenih darova u božanskom darovatelju, što onda neposredno znači i sudjelovanje u Trojstvenom Bogu. Drugim riječima, nemoguće je shvatiti Milbankovo poimanje i kritiku suvremene kulture ukoliko ne razumijemo njegovu neobičnu donologiju.

Literatura

Milbank, John, *Being Reconciled: Ontology and Pardon*. London: Routledge, 2003.

Milbank, John, *Theology and Social Theory*. Oxford: Blackwell, 1990.

Milbank, John, *The Word Made Strange: Theology, Language, Culture*. Oxford: Blackwell, 1997.

Milbank, John, Creston Davis, and Slavoj Žižek, eds., *Theology and the Political: The New Debate*. Durham: Duke University Press, 2005.

Milbank, John, Catherine Pickstock, and Graham Ward, eds., *Radical Orthodoxy: A New Theology*, London: Routledge, 1999.

Stump, Eleonore and Kretzman Norman, *The Cambridge Companion to Augustine*. Cambridge, University Press, 2001.

Ward, Graham, *Barth, Derrida, and the Language of Theology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Ward, Graham, ed., *Blackwell Companion to Postmodern Theology*. Oxford: Blackwell, 2004.

Ward, Graham, *Christ and Culture*. Oxford: Blackwell, 2005.

Ward, Graham, *Cultural Transformation and Religious Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Ward, Graham, ed. *The de Certeau Reader*. Oxford: Blackwell, 2000.

Ward, Graham, ed. *The Postmodern God: A Theological Reader*. Oxford: Blackwell, 1997.

Ward, Graham, *Theology and Contemporary Critical Theory: Creating Transcendent Worship Today*. New York: St.Martin's Press, 1999.

Ward, Graham, *True Religion*. Oxford: Blackwell, 2003.

Ward, Graham, *Cities of God*. London: Routledge, 2000.

Boris Gunjević

Radical Orthodoxy of John Milbank and his Concept of Culture as Donology

Abstract

This text is about Milbank's concept of culture as donology. Intention of author is present hermenetical disposition and metaphysical vision of project very well known as Radical Orthodoxy. John Milbank is informal leader of the project. After short explanation what is Radical Orthodoxy all about, we came to their critique of modernity, especially this part of critique which is concerned with a culture. After that critique we will shortly introduce Milbank's insights on postmodern culture and his critique of culture as donology. Most important authors for Milbank are not only Deleuze and Gaudtary but also in first place Augustine Aurelius. Milbank reads and interprets Augustine with the help of participative doxological discourse in context of postmodern theory.

Key words

radical orthodoxy, modernity, culture, donology, gift, production, exchange, liturgy, participation